

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 22. julija 1857.

Od stanovanj.

Zdravo teló je najboljšé blagó.

Stanovanje bi nas varovati moglo premenljivega vremena, mraza in vročine. Stanovanje je umetno podnebje z vsimi svojimi nadlogami in dobrotami. Ono varuje, da nam veter, mokrota in druge vremenske okoljšine ne odvzamejo preveč gorkote. Če pa truplo zgubi preveč gorkote, pa potrebuje tudi več živeža. Stanovanje je tedaj hranilnica gorkote človeške.

Te lastnosti imajo stanovanja vsih živih stvari: mišja in lesičja luknja; mokro bibrovo stanovanje; votlo drevo, v katerem bivajo divje čebele, véverce in dleski; tičje gnjezdo na ozidji in po drevji; ali naj se ozremo na berlog tigra in hiéne, ali na prvotne bajte ogerskih ciganov, ali na Eskimotove luknje, zidane iz ledú in snega; na dimnate šotore sibirskih ljudstev; ali naj pogledamo šotore Ircov, katerih stene so narejene iz 4—6 čevljev debele rušine, ali zračni šotor arabskih kočnikov, ali okrogle iz velbljudskih kož narejene kočé Kurdov, spletene okrogle kočé Avstraljcev, bambuzove kletke Javanov in Kitajcev; ali naj ozrimo se na hleve, ki so spavnice konjskih hlapcov in kravjih dekel, na zabuhle kletom podobne stanovanja naših delavcov, na smradljive šolske sobe, na gostivnice, fabrike, spavnice in na otročje izbe naših „izobražencov“ ali na ktero si bodi stanovanje: povsod bomo najdlí, da ona ni družega, kakor umetno podnebje z vsimi svojimi dobrotami in nadlogami in da je hranilnica živalske gorkote.

Stanovanje pa mora biti tudi zdravo, mora imeti zadosti gorkote, svetlobe in čistega zraka; saj še rastlina ne more živeti brez teh stvari.

Zrak mora biti čist, se pravi, da ne smé biti v njem nikakoršnih škodljivih hlapov in gazov. Zrak je nekaj tako navadnega in vsakdanjega, da malokdaj kateremu pride na misel, iz kaj da vendar obstoji zrak, in vendar je zrak čudapoln sam na sebi in v potrebnosti svoji. Čisti zrak je mešanca kislica in gnjilec.

Kislic je gaz, ki je kakor navadni zrak brez barve, brez duha in okusa. Sveča gori v njem veliko svetleje, pa tudi veliko poprej pogori, kakor v navadnem zraku. Živali sopejo v njem tudi veliko veseleje in hitreje, so v njem bolj žive, kakor v zraku; kri teče v njih bolj hitro, in ker živé v njem živali bolj hitro, poginejo tudi poprej. V čistim kislicu bi življenje se steklo prehitro in bi kmalo ugasnilo, kakor berleča luč.

Gnjilec je tudi gaz brez barve, duha in okusa; pa v njem ugasne vsaka goreča stvar in živali ne morejo v njem sopsti.

Žival vzame vsakikrat, kadar zasope, zraku nekaj kislica in ga v pljučah porabi. Brez kislica ne more živeti nobena žival. Pa da življenje se prehitro ne zrahi, je kislicu pridjani gnjilec v razmeri za vse živali ravno pripravi. Ko bi bil v zraku sam kislic, bi bilo vsaktero življenje kratko in vsaka stvar bi tako hitro zgorela, da bi ne dosegli nikoli tega, zavolj česar smo jo zažgali. Gnjilec pa, ki sam na sebi ni strupen, pomanjša preveliko delavnost kisli-

covo ravno toliko, kolikor je prav za nas; kakor mi pomanjšamo preveliko moč dobrega vina z vodo, in tako njegovo moč zlajšamo, da okrepcava počasi naše telo.

V zraku je pa vedno tudi več ali manj ogeljne kisline in vodenega hlapa.

Ogeljna kislina je gaz, ki je kakor zrak brez barve, pa ima malo lahnega duha in kislega okusa. Goreče stvari vgasnejo in živali ne morejo sopsti v nji. Ona je pol težji, kakor zrak in jo zavolj tega lahko prelijemo iz posode v posodo kakor vodo.

Ogeljna kislina je potrebna rastlinam, pa živalim je škodljiva; zato je je tako malo v zraku, da je ne čutimo. Kjer se je pa več nakupiči, tam je zrak nezdrav. Človek jemlje kislic v se, in sope iz sebe ogeljno kislino; če se tedaj dolgo časa zadržuje on v zaperti sobi, mora počasi ves kislic porabiti in na njegovo mesto stopi ogeljna kislina, ktera je pa prebivavcu sobe strupena. Tissot pravi: „Kdor zrak svoje sobe ne ponavlja, živí v nesnagi prejšnjega dné.“ Kdo bi se ne vstrašil, ko bi mu kdo velel, na kupu gnoja napraviti svojo delavnico, ali na gnoji spati? Pa vendar misli veliko ljudi, da še bolj nezdrave stvari lahko prenašajo. Izpuhtenje gnoja na zraku škoduje veliko manj, kakor pa bivanje v slabo izzračenih sobah, kakor so večidel vse stanovanja. Kdor ima pamet in um, naj nikoli ne terpi, da bi v njegovem stanovanji smrdelo ali bilo kako drugo zmanjše slabega zraka. Naj čistejši bi naj pa bil zrak po šolah, delavšnicah, spavnicah in otročjih izbah in obče tam, kjer se ljudje dolgo zadržujejo. Gorkota v sobi ne smé biti prevelika, kakor je po kmetih post. navada, kjer tudi poleti kurijo v peč. Gorkota naj ne bo nikoli večji, kakor 14°—16° R. (Dal. sl.)

Skerbnim kmetom v presojo in rabo. *)

Plotove okoli vertov, dvoriš in ohišja ali kjer koli so potrebni; v lepem redu jih ohraniti, je lepa in potrebna reč za kmeta. Lepe ograje vsemu poslopju in celemu stanju lepšo podobo in večo vrednost dajo, pa tudi vsem memogredočim očitno pričajo skerbnoost hišnega gospodarja.

Ker pa plotovi ali ograje, posebno če so iz plank ali lat, veliko opraviti dajo, ker vsako leto več ali manj popravila potrebujejo, bi bilo dobro, ko bi se kmetje tudi po deželi, kakor se po mestih in okoli grajšin vidi, namesto suhega ali spletenega, živega plota lotili. Živ ali zelen plot je veliko stanovitušji in čez trideset ali tudi štirideset let terpi; ne potrebuje nobenega posebnega popravila, tudi ne napravi kakih posebnih stroškov, kakor je pri dilnih plotih navadno, in verh tega še včasih ta posebni dobiček donáša, da dajé perje ali zelenje živini za klajo ali za steljo, tudi hoste in derv za kurjavo; zvonaj tega pa še tudi bolj ko navadni plotovi škode varuje, ker ljudi in živino bolj odvráča.

Živi plot se zasadi v jeseni ali pa spomladi, kar se tako le naredí:

*) Iz letošnjih „Drobtine“.

Zemlja naj se za kak poldrug čevelj globoko in ravno tako široko prekoplje, važe ali trava se na dno zakopljejo in mladi sadniki naj se v tem redu, kakor te pike kažejo, posadijo, se z zemljo zagernejo, ki se okoli njih naj nekoliko z nogo poteptá ali pohodi. Sadniki morajo pa že majhne koreninice imeti, in ne smejo dolgo po izkopanju na zraku ležati, ampak, če se precej ne posadijo, se morajo v zemljo zagerniti. Če so popred v slabiji zemlji bili, bojo v dobro zemljo presajeni toliko hitreje in lepše rastli. Sadniki se morajo na verhu in na koreninica malo prirezati, in okoli 18 pavcov globoko posaditi. Pervo leto ali drugo spomlad se spet močno pristrižejo z zato narejenimi škarjami ali pa se s serpom obžanjejo do 4 ali 5 čevljev visoko, zakaj višej pušeni bi preveč sence delali. Čez 30 ali 40 let se spet za dva ali tri pavce pri tleh poseka, kar veliko derv za kurjavo dá, iz korenin pa bodo vnovič lepe in goste mladike pognale in v kratkem bo spet lep nov plot stal brez kakega posebnega truda, kateri bo spet tako dolgo terpel.

Pri izbiranju sadnikov pa naj se na večji dobiček gleda. Sadé naj se germovje ali drevesca, ki kak sad rodijo, postavimo: divje jabelka ali hruške (lesnike, drobnice) ktere se bolj nizko obrezujejo; kutne, ki rade nizko rastejo, ktere je pa vsako leto boljše zvezovati kakor pa obrezovati; nešplje, češnje, višnje, slive ali češplje, šterbunceljne, cibore, ternulje in dren; vendar, te sorte les rad pozebe, ali pa preveč iz korenin poganja. Posebno priporočivne za to rabo so bele murve, ker njih perje je sviloprejkam v živež, pa tudi njih sad kure rade zobljejo; španjski ali turški bezeg, se da zvezovati in obrezovati, tako tudi lipa, ki pa le na dobri zemlji rada raste; smreka ali jelka, vendar če je pregosta, rada spodnje veje zgubi in plot redek postane; berst se dá nisko in visoko za plot ravnati, v vsaki zemlji rad raste, gost ostane in se dá obrezovati; akacije ali božje drevo, ktero hitro raste in toraj veliko hoste za kurjavo prinese, toda se ne dá lahko nisko deržati, tudi ga zajci radi objedó; dren, ki ne raste preveč narazen, gost ostane, se dá lahko s škarjami obrezovati, ga nobena žival ne poškodje, ima dobro cvetje, na katerem čbele že zgodaj spomladi pašo najdejo, ima dober sad, ki posušen dobro pijačo dá ali se pa v jesih oberne, in skoraj v vsaki zemlji rad raste; brinje se da lahko s škarjami obrezovati, toda se nerado prime, tudi se rado posuši in se ne da z drugim sadenjem lahko zadelati; ribezelj in bodeče grozdice, ktero se pa večidel le zvezovati in malo obrezovati dá, tako tudi kopingja ali divja gartroža, ktera scer hitro in visoko zraste; tudi maklen se dá nizko in visoko ravnati in ga tudi to priporoči, ker skorej v vsaki zemlji raste.

Sadniki imenovanega drevja in germovja se lahko povsod po hribih in logih, po mejah in pašnikih dobijo, se s koreninami skopljejo in, kakor je bilo rečeno, v živ plot spremenijo po sortah in okoljčinah, kakor komu bolj kaže ali služi.

Gore in hribi se po mnogih krajih nepremišljeno golijo; po logih in hostah le preveč jasno postaja, derv za kurjavo mnogim zmanjkuje, morajo se drago plačevati, posebno po mestih. Od kod jih bo pa ubogi, ki dnarjev nima, dobil? Ali bi ne bilo toraj tudi dobro in kaj koristno, ko bi se za ohranjenje in zasajenje takošnega drevja, ki je za kurjavo, po gorah in logih bolj skerbalo? ko bi se tam pa tam na mejah, pri cestah, potih in ulicah, ob grabnih in sternih krajih take sorte drevje zasadilo, ktero hitro zraste, dobiček prinese, kakor javor, jesen, topolke, jagnetí, akacije, bukve, verbe, berst, smreke, ternulje, leševje, breze, jelše itd.? Za močirne kraje, kjer sadno in drugo drevje ne stori, so posebno jagnetí, verbe, beke, ive, breze in jelše.

To delo bi se vsakemu gotovo obilno izplačalo. Ne gledali bi potem toliko žalostnih golic in pustin, ki nič ne ver-

žejo, in marsikteri ubožec bi se pozimi lahko ogreval, ki drugače zmerzovati mora. Kaj veljá, da je resnica!

Zagore.

Gospodarske skušnje.

(Krave odvaditi, da ne bercajo, kader se molzejo). Kravam, ktere o molži rade bercajo, se zvečer po molži rép blizo spolovil z matozom precej terdo preveže, vendar ne tako hudo, da bi se preščenil; ravno taka prevoza se napravi tudi na sredi in blizo konca répa, in se pusti do družega jutra. Kader grés molst, prereži prevoze eno za drugo, in krava bo že raji deržala; po molži ji pa spet prevoze napravi kakor sinoči, in to delaj tolikokrat, dokler kravo odvadiš, da ne bo bercala več, česar se je, kakor skušnje pripovedujejo, že večkrat po drugi prevezi bercati odvadila.

To sredstvo je lahko. Naj ga poskusi, kdor ima vporne krave, ki o molži rade bercajo.

(Zoper krompirjevo bolezen.) Sto in sto sredstev je bilo že sémtertjé po raznih časnikih nasvetovanih, ktere krompirjevo bolezen odvrtačujejo; pa kakor smo do zdaj prepričani, ga ni bistra glavica še nobenega znajdla, s katerim bi se dala gnijlina pri krompirji popolnoma odpraviti in zatreti. Zato tudi danes prinesó „Novice“ eno skušnjo, ktera se gosp. Mikard-u, slavnemu kmetovavcu v touljski okolici na Francoskem, že več let prav dobro obnaša. Tako le je Mikard ravnal:

Ko je krompir semenske jabelčka nastavil, kar se po navadi vélikega serpana zgodi, požanje vés krompirjevec nad zemljo, ostale stebila zasuje dobro kake 4 pavce na debelo z zemljo tako, da ne zahaja ne sončna svetloba ne zrak do njih.

Marsikdo bi mislil, da to ravnanje je krompirju škodljivo, pa skušnje so pokazale, da ne; ker krompir se je v zemlji ravno tako ponašal in debelil, kakor da bi mu perje ne bilo požeto, in je tudi popolnoma zdrav ostal.

Njegovi bližnji sosede to viditi, so ravno tako ravnali, in so tudi dovelj zdravega krompirja pridelali.

Do zdaj se še ni zvedilo, kje krompirjeva bolezen tičí, ali v perji ali v zernji; al če prihaja bolj iz ozračja ali iz zemlje. Po omenjenih Mikar-jevih skušnjah jo je gotovo bolj v zemlji iskati. Na vsako vižo je ta reč tako važna, da zasluži, da bi se tudi v naših krajih poskušala, če se bo tako obnašala kakor na Francoskem ali ne! —

Ljudsko šolstvo na Krajskem.

Spisal A. Praprotnik.

(Dalje.)

V ribniškem okraji je farna šola v Ribnici dobila še eno tretjo učivno izbo, in sicer s tem, da je ondotna srenja iz lastnega nagiba dodala še 600 gold., kterih je bilo odločeno učeniku zraven njegovih prejšnjih dohodkov še 150 gold., prvemu podučniku 250 gold. in drugemu 200 gold. Tudi v Soderšici je dobila šola podučnika 156 gold. dohodkov.

V žužemberškem okraji je farna srenja v Hinah za ondotnega učenika izgotovila 250 gold. dohodkov.

V laščeškem okraji so v Dobrem Polji sozidali novo šolsko poslopje, ktero je veljalo čez 4000 gold.

V ložkem okraji je farna srenja v Šentvidu pri Žilcah učenikove dohodke povzdignila od 143 gold. 50 kr. na 206 gold. 24 kr. Ravno tako tudi na Blokah od 161 gold. 26¼ kr. na 230 gold. 31 kr.

V planinskem okraji je teržna srenja v Planini kupila za šolo prav primerno in prostorno hišo. Zraven tega pa je tudi še obljubila dati vsako leto 100 gold. za osebnega učenikovega pomočnika, ker je učenik že star in nezmožen.